

DE FRIEZEN VOOR AKEN,

IN

1248,

Voorgelezen in de Winteravond-Vergadering van het Friesch
Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde,
den 18. November 1841,

DOOR

M^r. J. DIRKS.



Mijne Heeren, zeer geachte Medeleden!

Een groot gedeelte van de geschiedenis der middel-
eeuwen bestaat in het verhaal der twisten van wereldlijke
met geestelijke Vorsten, bijzonder met den Paus van *Rome*.
Bovenal waren die twisten hevig met de Duitsche Keizers,
en de geschiedenis dier tijden levert ons bijna geen voor-
beeld van eenen Duitschen Keizer, die in bestendigen vrede
en vriendschap met het toenmalige hoofd der Kerk ge-
leefd heeft.

Bij deze twisten speelde gewoonlijk ons vaderland,
door deszelfs ligging, alleen de rol van toeschouwer, en
werd slechts nu en dan zijdelings daarin betrokken. In
het bijzonder was zulks het geval met dat gedeelte, het-
welk in het noorden is gelegen, en onder de zeven Friesche
Zeelanden was begrepen. Deszelfs afgelegenheid en min-

dere afhankelijkheid van den Keizer, aan wien het slechts door eenen zwakken band van leenroerigheid verbonden was, gaven hiertoe gereede aanleiding. Een voorbeeld echter levert de geschiedenis van *Friesland* in de middel-eeuwen op, dat zich de Friezen daadzakelijk mengden in die geschillen, en voor de partij, door den Paus ondersteund, tegen hunnen wettigen Keizer en Koning, met alle inspanning, de wapenen voerden.

Gij zult reeds vermoeden, dat ik hier het oog heb op de hulp, door Friezen aan den Graaf van Holland, *WILLEM den tweeden, Roomsche Koning*, tegen den door den Paus in den ban gedanen Keizer *FREDERIK den tweeden*, en deszelfs zoon, Koning *KOENRAAD*, bewezen, bekend in onze kronijken onder den naam van de inname van *Aken* door de Friezen, in 1248.

In meer dan een opzigt is deze togt naar *Aken*, en zijne gevolgen, merkwaardig, en ik geloofde geen uwer aandacht geheel onwaardig onderwerp gekozen te hebben, indien ik U dezen avond het verhaal van dezen togt voordroeg.

Ik heb mij ten dien einde voorgesteld, kort en eenvoudig mede te deelen: 1°. Wat aanleiding tot den togt der Friezen naar *Aken* gaf. 2°. Wat voor *Aken* door hen verrigt werd. 3°. Welke vruchten die togt hun opleverde.

Verleen mij bij de behandeling dezer drie punten uwe welwillende en verschoonende aandacht.

1°. *Aanleiding tot den togt der Friezen naar Aken.*

Keizer *FREDERIK de tweede* voerde niet alleen de opperheerschappij in *Duitschland*, maar was ook Koning van *Jeruzalem*, van *Lombardije* of *Opper-Italië*, en van het rijk der beide *Siciliën*. Deze laatste omstandigheid, de magt des Duitschen Keizers in *Italië*, die de wereldlijke

heerschappij van de Pausen van *Rome* aan beide zijden, als eene klem, insloot, was dezen een doorn in het vleesch, blijkens hun onafgebroken streven, om, door alle middelen, den invloed en de magt van den Duitschen Keizer in *Italië* te verminderen, ja te vernietigen. Geen middel was hiertoe geschikter, dan om onrust in hun hoofdgebied, *Duitschland*, te verwekken: want de demping hiervan verwijderde den Keizer uit zijn geliefkoosd *Sicilië*, en gaf ruim baan aan de bestaande partijen, om met vrijeren teugel te handelen. Een geducht middel, om de kracht van deze te versterken, bezat zijne tegenpartij in den banvloek, die, de banden tusschen Vorst en onderdaan verbrekende, nog versterkt kon worden door eene ontzetting van alle waardigheden; welke ontzetting het kiezen van eenen nieuwen Roomschen, zoogenaamden tegen-Koning, door de Keurvorsten van *Duitschland*, gewoonlijk ten gevolge had.

Niet minder dan *driemaal*, en door *drie* verschillende Pausen, werd die banvloek tegen *FREDERIK den tweeden* uitgeslingerd, en de laatste 25 jaren van zijne regering zijn eene aaneenschakeling van twisten en oorlogen met de Pausen en met hunne aanhangers, welke eindelijk die droevige gevolgen voor zijn beroemd geslacht hadden, dat, naauwelijks 19 jaren na zijnen dood, de laatste afstammeling der *HOHENSTAUFFEN* zijn jeugdig leven op een schavot, te *Napels*, moest verliezen.

Te regt mogt de schrandere en vooruitziende Keizer, bij de verheffing van den Kardinaal *SINIBALD*, in 1243, tot de Pauselijke waardigheid, tot zijn hofgezin, dat hem hiermede geluk wenschte, zeggen: » Aan Kardinaal *SINIBALD* » heb ik eenen vriend verloren, en zal in *INNOCENTIUS* » *den vierden* eenen ergen vijand vinden." Wel werden er toenaderingen beproefd, om de geschillen bij te leggen, maar reeds in Junij 1244 vlood *INNOCENTIUS de vierde*, om

vrijer in zijne handelingen te zijn, naar *Lyon*, en deed den Keizer, den 30. Januarij 1245, in den ban, welke ban den 17. Julij van dat zelfde jaar herhaald werd, bij welken laatsten alle onderdanen van *FREDERIK den tweeden* van hunnen eed ontslagen werden, en de Keizer vervallen verklaard werd van alle eer en waardigheid, met bijbepaling, dat allen, die voortaan den Keizer aanhingen, desgelijks den ban op zich zouden laden, terwijl aan de Keurvorsten de vrijheid werd verleend, eenen anderen Roomschen Koning, in zijnen plaats, te kiezen (1).

Ligtelijk waren hiertoe eenige Keurvorsten, hoewel niet die van den eersten rang, te winnen, daar de Keizer, door zijne lange afwezigheid uit *Duitschland*, zich vele vijanden verwekt had, en zijne tegenpartij geene middelen spaarde, om deze breuk te vergrooten. *HENDRIK*, Landgraaf van *Thuringen*, werd dan, in Mei 1246, tot Roomsch Koning verkozen, doch reeds den 17. Februarij van het volgende jaar stierf hij, op den *Wartburg*, aan zijne wonden.

Ijverig waren nu de pogingen van *INNOCENTIUS den vierden*, om eenen anderen Vorst te vinden, die de gevaarvolle en hevig betwiste kroon op het hoofd durfde zetten. Wat geen Vorst in *Duitschland* zich onderwond, dat bestond de eerst 20jarige *WILLEM de tweede*, Graaf van *Holland*, die zich door zijnen oom, Hertog *HENDRIK* van *Brabant*, tot aanname der kroon liet overreden. Drie Aartsbisschoppen van den *Rijn*, Koning *WENCESLAUS* van *Bohemen*, en eenige andere geestelijke en wereldlijke Vorsten van minderen rang, kozen hem hierop te *Woe-lingen*, bij *Keulen*, den 3den October 1247, tot Roomsch Koning (2).

(1) *PFISTER, Geschichte der Teutschen*, I, p. 569.

(2) *J. MEERMAN, Geschiedenis van Graaf WILLEM van Holland*, I, p. 175.

Doch het was niet genoeg *gekozen*, om ook *met der daad*, Koning van *Duitschland* te zijn, neen, van stonden af aan moest om het bezit der kroon gestreden worden. De Saksische Vorsten toch, benevens die uit *Opper-Duitschland*, en de meeste Bisschoppen en steden, hielden het met den regtmatigen Koning, KOENRAAD, zoon van Keizer FREDERIK, in 1237, uit hoofde der gedurige afwezigheid van dezen laatsten, op zijne bewerking, als zoodanig gekroond, en die mede in den banvloek begrepen was.

Geen wonder dus, dat Koning WILLEM *de tweede* reeds op den vierden dag, nadat hij in de Dómkerk te *Keulen*, door den Koning van *Boheme*, tot ridder was geslagen, met zijne hofhouding oprak, om *Aken* te belegeren (3).

Het bezit van deze stad was voor hem van het hoogste belang: want men beschouwde *Aken* als de hoofdstad van het Frankisch-Lotharingische rijk, en als den zetel van KAREL *den grooten*. Het was de *wettige* plaats, waar de Roomsche Koningen moesten gekroond worden; en zoo lang dus deze plaats zich in handen van zijnen tegen-Koning KOENRAAD bevond, en deze plegtigheid aldaar niet geschied was, kon WILLEM *de tweede* niet rekenen, dat zijne nieuwe waardigheid eenigen schijn van wettigheid in het oog der wereld aannemen, en daardoor zijnen aanhang sterk vermeerderen zoude. Men kan hieruit vooraf reeds afmeten, hoe belangrijk de dienst was, dien de Friezen, door krachtdadig behulpzaam te zijn in het veroveren dier plaats, hem bewezen. Alvorens echter dit aandeel der Friezen aan de inname van *Aken* U voor te dragen, en alzoo tot het tweede gedeelte onzer schets over te gaan, moeten wij kortelijk melden, *wat aan de Friezen, in het bijzonder, aanleiding gaf, om den Koning*

(3) MEERMAN, I. I., I, p. 236.

WILLEM den tweeden, in de belegering en inname van Aken, behulpzaam te zijn.

Koning LODEWIJK de negende of de heilige, van Frankrijk, had in het jaar 1247, voor de tweede maal, het kruis aangenomen, en dien ten gevolge was hetzelfde in *Friesland* op nieuw, vooral door den Minnebroeder WILBRAND (4), gepredikt, terwijl in eene vergadering, te *Groningen*, den 15. September 1247, onder beleid van ALBERT, Aartsbisschop van *Lijfland*, gehouden, bepaald was, dat de Friesche kruisvaarders in Mei van het jaar 1249 zouden vertrekken, vermits de voorgestelde termijn van Mei 1248 te kort was, om zich behoorlijk te kunnen gereed maken.

Doch deze kruisprediking, om eenen kruistogt naar het *Heilige Land* te doen, werd weldra vervangen door eene kruisprediking tegen Keizer FREDERIK den tweeden, door INNOCENTIUS den vierden uitgeschreven, en met welke de Kardinaal-Diaken en Legaat PIETER DE CAPUTIO van *St. George ten Gulden Zeile* (5), onder toezegging van de zelfde voorregten, als bij eenen kruistogt naar het *Heilige Land*, belast werd, terwijl de predikers aangemaand werden, dezen (zoogenaamden) heiligen oorlog met alle welsprekendheid aan te prijzen. Aan dit bevel gehoorzaamden de Preekheeren en Minnebroeders gaarne, en duizende krijgslieden, met het teeken des kruises op hunne schouderen, verschenen voor *Aken* (6).

(4) F. SJOERDS, *Friesche jaarboeken*, III, p. 21, zegt: » dat » WILBRAND van den Paus in last had, om het volk, door kracht » van redenen, op te wekken, om eene kruisvaart tegen Keizer » FREDERIK aan te vangen.» Dit is onjuist. In 1246-47 predikte WILBRAND hier te lande ten behoeve van eenen kruistogt naar het *H. Land*. Zie onze verhandeling *Noord-Nederland en de kruistogten*, in *De vrije Fries*, II, p. 304-06.

(5) MEERMAN, l. l., p. 166, 242.

(6) MEERMAN, l. l., p. 261.

Doch niet overal slaagden deze pogingen even gunstig, zoodat ook nog naar andere middelen moest omgezien worden, om de belegering van *Aken*, die sedert October 1247 tot Mei 1248 slechts eene omsingeling geweest was, met kracht door te zetten. Ten einde nu zijne partij te stijven, stelde *WILLEM de tweede* aan *INNOCENTIUS den vierden* voor, om de Hollandsche, Zeeuwsche en *Friesche*, om zoo te zeggen, *Oostersche* kruisvaarders van hunne geloften te ontslaan, mits zij hem in de belegering van *Aken* wilden helpen. *INNOCENTIUS de vierde* stond dit verzoek toe, en *CAPUTIO* ontsloeg, op last des Pausen, de Friezen van hunne gelofte (7). De naauwe betrekkingen, die er destijds tusschen de Graven van *Holland* en de Friezen bestonden, de herinnering aan hunne heldendaden voor *Damiale*, onder *WILLEM den eersten*, de denkbeelden dier eeuw over de magt des Pausen ten opzichte der wereldlijke Vorsten, maar bovenal de *mindere* gevaren op dezen togt, in vergelijking bij den zeetogt naar, en den strijd met, den vijand en het klimaat, in het *Heilige Land* te verduren, zullen de Friezen overgehaald hebben, om aan dezen, in onze oogen althans, onregmatigen strijd, tegen hunnen wettigen Keizer en Koning, deel te nemen.

Laat ons nu kortelijk in de tweede plaats zien, *hoe de Friezen dien strijd streden*.

2°. *Verrigtingen der Friezen voor Aken*.

Tweemaal honderd duizend, met het kruis geteekende, krijgers benaauwden *Aken*, van af den 1. Mei tot den

(7) MEERMAN, I. I., I, p. 263, volgens RAYNALDI *Annales ecclesiastici*, ad annum 1248, cap. 13, 28 en 29: » Den 23. April » 1248 had *CAPUTIO* reeds *MATTHAEUS*, Hertog van *Lotharingen*, » voor de partij van *WILLEM den tweeden* gewonnen, door 4000 » mark zilver, en de onthefling van zijne gelofte, om naar het » *H. Land* te trekken." MEERMAN, I. I., I, p. 255.

16. October 1248 (8). De Aartsbisschop van *Keulen*, de Bisschop van *Luik*, met talrijk gevolg; benevens Hertog HENDRIK van *Brabant*, Graaf DIRK van *Kleef*, de Graaf van *Gelder*, en JAN van *Avenes* (9), bevonden zich in dit leger, hetwelk uit de omliggende streken, die den Koning genegen waren, van levensmiddelen en voorraad voorzien werd. Alle middelen, zoowel van overreding als van geweld, werden, gedurende dien tijd, in het werk gesteld, om de stad in de magt des Konings te brengen; maar *Aken*, bovendien reeds eenigen tijd geleden in den banvloek gedaan, steunde op de brieven, welke de Keizer en Koning KOENRAAD overzonden, en waarin spoedig ontzet beloofd werd (10). IJverig versterkten zich bovendien de Akenaars, door het graven van eene diepe gracht, en het maken van staketsels, terwijl zij, door gedurige uitvallen, den vijand beletten post te vatten ten noorden der stad, waar zich eene vlakte bevindt, die, naar mate zij zich van de muren verwijdert, allengskens zachtjens naar boven rijst. Door dit te beletten was het hun mogelijk, om nog, van tijd tot tijd, eenigen nieuwen toevoer van levensmiddelen te bekomen. Zoo doende duurde het beleg steeds voort, tot groot verdriet van den Koning, die, wenschende een einde aan hetzelfde te zien, tegen den herfst eene nieuwe bende Friezen in het leger liet komen (11).

(8) De meesten stellen de eigentlijke aanvang der belegering op den 1. Mei, doch het *Chronicon Erfordi*, bij SCHANNAT, *Vindemiae literariae*, col. I, p. 101, op 26 April. MEERMAN, I. I., I, p. 259, N^a. (b).

(9) MEERMAN, I. I., I, p. 282-83.

(10) MEERMAN, I. I., I, p. 284.

(11) Menco, een tijdgenoot en ooggetuige, geeft in zijne kronijk, bij MATTHAEUS, *Analecta*, 4to, vol. II, p. 145-47, te kennen, dat ook reeds bij het begin der eigentlijke belegering Friesche Edelen aanwezig waren.

» Deze, » zegt MEERMAN, t. a. p., » begonnen hun werk, » met op de nog onbezette vlakte, ten noorden der stad, » neder te dalen (12). Driemaal braken de stedelingen ter » poorte uit, om hen af te keeren, doch, hoe geweldig » hun aanval ook zijn mogt, de onverzettelijke Friezen » weken geen voet breed terug, en het veld werd inge- » nomen en verschanst. Ook eene andere sterkte, in het » gezigt van eene der poorten gelegen, die niemand te » voren durfde aantasten, werd door hen gelukkig bemees- » terd (13).» Bij dezen aanval, of bij eene latere bestor- » ming, verloren de Friezen, volgens onze kronijken (14), hunnen vaandeldrager of aanvoerder, MEINOLD ONSTA of ONSTEMA geheeten, gesproken uit een in de geschiedenis

(12) WESTENDORP, in zijne *Jaarboeken van Groningen*, d. I, p. 308, vergist zich, door » ten zuiden der stad » te stellen.

(13) Menco, l. l., p. 147, zegt: » Cumque fere tota aestate » fuissent obsessi, circa autumnum supervenerunt *Frisones occu- » pantes planiciem campi versus Aquilonem et chorum* ante introi- » tum civitatis, quem nemo Principum audebat prius occupare.»

(14) De *Gesta Fresonum*, p. 138 (*Werken van het Friesch Ge- » nootschap*, d. II, 2), zeggen hiervan: » Zij gingen aan den stads- » muur, en vochten zeer mannelijk tegen de Akenaars, maar, he- » laas! zij verloren hunnen vaandeldrager MENALDUS. Deze was » een eerbiedwaardig man, en uit een aanzienlijk geslacht geboren; » hij werd met steenen dood geschoten, zoodat hij daar, om des » Keizers eere, zijn einde vond.» De schrijver der *Gesta* stelde waarschijnlijk dit stuk te boek tusschen de jaren 1248 en 1256, en was alzoo een tijdgenoot. Zie de *Aanteekeningen*, p. 147. E. BENINGA, *Historie van Oostfriesland* (MATTHAEUS, l. l., VI, p. 116), zegt: » Und is datmael eene van den UNSTEMANS, MENNOLT » genant, der Freesen Banneer-voerer gewest ... vor Aken ... daer » dusse obgemelte Banneer-voerer gebleven is.» *Het Klein Friesch kronijkje*, p. 4 (uitgegeven door Jr. Mr. M. DE HAAN HETTEMA), berigt: » MYNNE, dy was bern yn *Westergh*e, dy foerde dy wimpel » to Aken doe dat wier nomen, en dy werd daedschetten en dy » Friesen woennen Aken mey de Keiser WILHELMUS.»

der *Ommelanden* bekend geslacht, dat, ter gedachtenis hiervan, in deszelfs wapen later eenen zwarten leeuw in een bloedrood veld voerde (15).

» Met hem”, zegt de schrijver der *Gesta Fresonum*, » werd » veel volks doodgeschoten, en met steenen gesmeten, en » als dit de Friezen zagen, strenden zij krachtiger en man- » lijker, om hen te wreken (16).”

De stad *Aken* was door deze stoute daad der Friezen geheel ingesloten, en daardoor alle toevoer van levensmiddelen en versterking voor de belegerden afgesneden. De honger betrad de ongelukkige, maar standvastige, stad, en verzwakte de krijgers, die haar verdedigden. Door het lange beleg waren hunne kleederen gescheurd, hunne wapenen gebroken, en de overmagt des vijands liet hun geen oogenblik rust; want deze was zoo groot, dat hij de belegering dag en nacht konde voortzetten, zoodat, terwijl de eene helft der belegeraars sliep, de andere helft aan het werk was. Hoe langer hoe naauwer werd de stad ingesloten, en met allerlei, destijds gebruikelijke, werktuigen gebeukt en beschoten. Nog hielden de Akenaars

HAMCONIUS, in zijne *Frisia, Franeq.*, p. 81, bezingt deze gebeurtenis aldus:

- » Quandoque MENOLDUS belli Dux inclytus ONSTA
- » Caesari *Aquisgranum* per capta suburbia subdens,
- » HERCULIS Arma nigrum peperit sibi morte Leonem;
- » Virtutem unguiculis signantem, fato colore.”

Elders (l. l., p. 107), noemt hij hem:

- » Et nigro pugil ONSTA Leone,
- » Urbis *Aquisgrani* domitor.”

De *Olde Friesche Cronike* vermeldt de inneming van *Aken*, vs. 1084-1139, volgens de Aant. op de *Gesta*, p. 182, en noemt den banierdrager » MEYNOLT.”

(15) » Met vergulde kleuren,” zegt WESTENDORP, l. l., d. I, p. 309.

(16) P. 138.

vol, in weêrwil der ellende, die in de stad heerschte, waar slechts het schamelste voedsel te verkrijgen was, en niettegenstaande het aantal strijders dagelijks verminderde. Zij zouden welligt het beleg tot in het volgende jaar gerekt hebben, indien niet de Friezen begonnen waren hun met een element te bestrijden, tegen hetwelk zij zelve, op hunnen geboortegrond, dagelijks te kampen hadden, en hetwelk de natuurlijke ligging van *Aken* hun aan de hand gaf. Zij hadden namelijk opgemerkt, dat *Aken*, in een dal gelegen, haar water uit een aantal zwavelachtige bronnen, van de omliggende bergen, ontvangt (17), welke zich aan de oostzijde van de stad, waar zij het laagst is, ontlasten, en zoo overvloedig zijn, dat reeds de Romeinen aan die plaats den naam van *Aquisgranum* gaven. Aan deze oostzijde der stad legden de Friezen eenen zwaren dijk, van wel 40 voeten hoogte, en beletten daardoor den afloop van het steeds toevloeiende water. De door de herfstregens opgezwollene beken en bronnen zetten ook weldra meer dan een derde gedeelte der stad onder water. Geene werktuigen der inwoners konden hen hiervan bevrijden, en het water drong, hoe langer hoe hooger, in hunne huizen (18). De zelfde vijand, die hen, door eene list, met water kwelde, begeerde bovendien den

(17) MEERMAN, l. l., I, p. 286. MELIS STOKES verhaalt, in zijne *Rijmcronyk*, een aardig sprookje van het ontstaan dier overstroming van *Aken*, IIIde boek, vs. 914-930. Echter houdt HUIDECOOPER vs. 887-995 in dat boek voor onecht (zie 2de dl., p. 68, ad vs. 886), en stelt aldaar daarvoor 27 andere versen, uit een ander HS. MELIS STOKES maakt geen bijzonder gewag van de Friezen, jegens welke hij wel eens partijdig is.

(18) De *Gesta Fresonum* maken geene melding van het water, gelijk MENDO, een ooggetuige, bij wien wij lezen (l. l., p. 147): » Aqua etiam ab oriente obstructa fuit aggere fortissimo bene » quadraginta pedum in altitudine, et sic aquae praecusae occu- » parunt ad minus tertiam partem civitatis. »

dood zijner landgenooten te wreken, en bestormde steeds heviger de stad, terwijl de honger en het gebrek, in den op handen zijnden winter, niet zouden verminderen, maar wel vermeederen. Zoo gedrongen, boden eindelijk de Akenaars aan, om over de overgave te onderhandelen, en, op billijke voorwaarden, ging de stad over, waarbij zij bekrachtiging hunner vóórregten bedongen, en niets dan eenige schadevergoeding aan *WILLEM den tweeden* schijnen gegeven te hebben. — De *Gesta Fresonum* verhalen de overgave der stad iets anders, dan wij die voordroegen, en wel aldus:

» Ten laatste zagen de Akenaars der Friezen moed, en dat
 » zij niet aflaten wilden, om den dood van hun volk te
 » wreken, zij riepen om *pijlvrede* (wapenstilstand), ver-
 » mits zij groote vrees voor de Friezen hadden; want als
 » zij overwonnen werden, kostte het hun allen het leven.
 » Daarom spraken zij, uit kracht van een raadsbesluit,
 » dat zij genomen hadden, het volgende: Wij willen be-
 » houden lijf en goed, de Friezen eenen hand reiken, en
 » hun de stad overgeven, ter verzoening voor hun versla-
 » gen volk. Dit wilden zij doen, opdat zij des te beter
 » eenen zoen zouden treffen met den Keizer, om der Frie-
 » zen wille. Alzoo geschiedde dit. De Friezen namen dan
 » de stad, en gaven haar den Keizer over, en de stede-
 » lingen hebben des Keizers gunst weder verkregen, om
 » der Friezen bede wille.”

E. BENINGA, l. l., p. 116, verhaalt iets dergelijks. » Thom
 » latesten hebben se de von *Acken* in vorzagetheit ge-
 » bracht, also dat se de stadt in der Freesen handen mus-
 » ten upgeven, und als de Freesen de stadt ingenamen,
 » und ehr se de Grave *WILHELM* overantworden, hebben
 » se dan noch van ohne begeert, dat he de van *Acken* in
 » genaden wulde aennemen. Als nu Grave *WILHELM* den
 » Freesen lofflicke thosage gedaen, doe hebben se ohne de
 » stadt in syne handen overgegeven.” Beide verhalen komen

ons echter voor in dit punt versierd te zijn. Dit verdrag werd door den (Advocatus) Bailluw van *Aken*, en twaalf aanzienlijke stedelingen, den 16. October, met *WILLEM den tweeden*, in het leger (19), gesloten, en de eed van getrouwheid aan den Paus en *WILLEM den tweeden* afgelegd. Nadat de poorten geopend waren, en het opgehoopte water zich door den doorgestoken dijk ontlast had, hield *WILLEM de tweede*, den 31. October (20), zijne luisterrijke intrede in *Aken*, en werd den 1. November 1248, met veel plegtigheid, alhoewel met nagemaakte insignia, daar de echte in handen van zijne tegenpartij waren (21), aldaar gekroond. —

Er blijft ons nu nog, in de derde plaats, over, te melden, *welke vruchten deze togt den Friezen opleverde*.

Na de inneming van *Aken* schijnen de Friezen het er voor gehouden te hebben, dat zij hunne kruisgelofte vervuld hadden, en verzochten dus de toestemming van den Koning, om naar huis te mogen keeren. Ongaarne echter miste *WILLEM de tweede* deze dappere krijgers, waarvoor nog zoo veel werk in andere deelen van *Duitschland* overschoot, uit zijn leger, en het schijnt den Friezen nog al eenige moeite gekost te hebben, om hun ontslag te bekomen.

MENCO, sedert 1242 (22) Abt van het klooster *Bloemhof*, te *Wittewierum*, in de *Ommelanden*, een ooggetuige, verhaalt ons althans, in zijne kronijk (23), » dat eenigen » er hun werk van maakten, om den Friezen veel geld af

(19) MEERMAN, l. l., I, p. 287. *MENCO*, l. l., p. 148, zegt: » In festo B. Lucae Evangelistae (18 October) ordinata est compositio, etc. »

(20) JOANNIS DE BEKA, *Chronicon auctius*, bij MATTHAEUS, l. l., III, p. 154.

(21) PFISTER, *Gesch. der Teutschen*, l. l., I, p. 569.

(22) *MENCO* volgde den Abt PAULUS, in 1242, op, l. l., bij MATTHAEUS, t. II, p. 138. WESTENDORP, l. l., I, p. 301.

(23) l. l. p. 148.

» te troggelen, voordat zij konden vertrekken, maar," zegt hij, » door raad en hulp van den Abt van *Bloemhof*, » die, van eene kapittelvergadering te *Premonsteit* terug- » keerende, uit liefde voor zijne landgenooten, in het leger » (voor *Aken*) was gekomen, alsmede door hulp van den » edelen, dapperen en welsprekenden TJAARD DODINGA (24), » werden de Friezen, door den Koning en den Kardinaal, » uit hoofde van de gewigtige diensten, staande het beleg, » bewezen, eervol en onder dankbetuiging, ontslagen." De redenen, buiten de opgenoemde, waarom dit ontslag eenige moeite koste, en ook in den beginne met geldelijke opofferingen scheen te zullen gepaard gaan, zijn onzes inziens hierin te zoeken: De Friezen hadden zich, namelijk, tot eenen kruistogt naar het *Heilige Land*, met LODEWIJK *den negenden*, verbonden; zulk eene gelofte was van korteren of langeren duur, te weten, voor twee, drie, vier vijf, tien of meer jaren (25). Wel waren nu de Friezen, in het voorjaar van 1248, van deze gelofte ontslagen, maar zij was vervangen door eene kruisgelofte, om zoo te zeggen, om WILLEM *den tweeden* te helpen, in zijnen oorlog tegen Koning KOENRAAD. Door de verovering van *Aken*, in de herfst van dat zelfde jaar, na eenen nog niet halfjarigen dienst der Friezen onder WILLEM *den tweeden* voorvallende, was echter de oorlog tegen Koning KOENRAAD ver af van geëindigd te zijn, en toen nu de Friezen hun ontslag, dat is, de geheele ontheffing van hunne gelofte, vroegen, rekenden eenigen, dat dit ontslag voor geld moest gekocht worden, welke afkoop ook bij berouw hebbenden over eene gedane kruisgelofte destijds zeer gebruikelijk was (26). Wie die (*quidam*) *eenigen*, zoo

(24) THITARD, bij MATTHAEUS, I. I., en WESTENDORP, I. I. I, p. 309. Bij FOEKE SJOERDS, I. I., II, p. 32, TJAARD DONIA genoemd.

(25) Zie *De vrije Fries*, II, p. 307.

(26) Zie *De vrije Fries*, I. I.

als Menco zich uitdrukt, waren, is niet moeilijk, bij het groote geldgebrek, waarin WILLEM de tweede verkeerde, en hetwelk hem zelfs gedrongen had, *Nijmegen* te verpanden, te gissen (27). Intusschen scheidden zij van den Koning in vriendschap, want den 3. November 1248 schonk hij den Friezen een diploma (28), waarbij hij, uit dankbaarheid wegens betoonde hulp, bij de belegering van *Aken*, al hunne regten, vrijheden en privilegiën, hun van zijnen voorganger KAREL den grooten gegund en toegestaan (29), bevestigt en goedkeurt.

Men heeft uit het geven van dit diploma aan de Friezen een bewijs willen ontleenen voor de echtheid van den bekenden giftbrief van KAREL den grooten, in onze kronijken en charterboeken te vinden. Doch dit bewijs is zeer zwak. Zelfs pleit de bevestigingsbrief tegen het bestaan van den giftbrief op dien tijd: want dezelve bevat

(27) MEERMAN, l. l., I, p. 264. Zie ook p. 257 en elders, over dit geldgebrek. Menco, die overigens, gelijk alle geestelijken in ons land, met Koning WILLEM den tweeden was ingenomen, wilde of durfde hier niet regt mede voor den dag komen.

(28) Te vinden bij VAN MIERIS, *Charterboek der Graven van Holland*, I, p. 252, en SCHWARTZENBERG, *Charterboek van Vriesland*, I, p. 94. HAMCONIUS, *de Frisia. Franekerae* 1620, p. 120. FOEKE SJOERDS, l. l., III, p. 33 enz. Tusschen den Latijnschen tekst bij SCHWARTZENBERG en dien bij HAMCONIUS (in de beide uitgaven van 1609 en 1620) is eenig verschil. » Aeck hat Keyser WILHELMUS hyara prilege foerstercket; en hat al dae pri-legia, dien CAR(OLUS) hemen joed, en al hyara riucht confirmiret. » *Gesta Fresonum*, p. 138.

(29) WICHT, in zijn *Ostfriesisch Landrecht*, Voorberigt, p. 55, ontkent de echtheid van het diploma, volgens KLUIT, *Historie der Hollandsche staatsregering*, deel V, p. 43, op zeer zwakke gronden. Een tweede diploma van bevestiging gaf Keizer RUDOLPH, in 1276, volgens U. EMMIUS, libro XI, *Rerum Frisicarum*, *Lugd. Bat.* 1616, p. 174, en een derde Keizer FREDERIK de derde, in 1479, te vinden bij SCHWARTZENBERG, l. l., I, p. 682 en volgende.

*

niet de *inlassching van den giftbrief*, hetwelk gewoonlijk geschiedde met de woorden *vidimus* (30). *WILLEM de tweede* maakt dan ook in het diploma geen gewag van eenen giftbrief van *KAREL den grooten*. Hij bevestigt slechts, in *het algemeen* (31), oude regten, vrijheden en privilegiën.

Zulk eene algemeene, en niet in specialia tredende, bevestiging van oude voorregten, die men zeide te bezitten, was destijds niet ongewoon. Zoo bevestigde Koning *HENDRIK* de privilegiën, aan het huis van *Oostenrijk*, (!) door *JULIUS CAESAR* en *CLAUDIUS TIBERIUS NERO* (!) geschonken (32). En wel verre, dat het diploma zoude pleiten voor de echtheid van den giftbrief van *KAREL den grooten*, in dien vorm, zoo als wij dien bezitten, komt het ons veeleer voor, dat juist het geven van dit diploma door *WILLEM den tweeden*, waarbij, in het algemeen, regten, vrijheden en privilegiën, door *KAREL den grooten* aan de Friezen, volgens hunne opgave (want *WILLEM de tweede* was hiermede onbekend), geschonken, bevestigd werden, aanleiding heeft gegeven tot het opstellen van den giftbrief, zoodat het diploma van *WILLEM den tweeden* ouder is, dan de ondergeschoven (33) giftbrief van *KAREL den grooten*.

Hierover een droog kritisch onderzoek nog, heden avond, van deze plaats, U, Mijne Heeren! voor te dragen, zoude mij de beschuldiging van misbruik van uw geduld te regt op den hals halen; voorhands kunnen wij dan ook in dezen volstaan, met U te verwijzen naar een uitmun-

(30) *KLUIT*, I. I., V, p. 43.

(31) » *Omnia jura, libertates et privilegia concessa Frisonibus » universis a CAROLO magno Imperatore, liberaliter innovamus.*»

(32) *KLUIT*, I. I., V, p. 44.

(33) Zoude die giftbrief van *KAREL den grooten* ook in het klooster *Bloenhof*, en wel bepaaldelijk ten tijde van den Abt *MENCO*, of iets later, vervaardigd kunnen zijn?

tend vertoog van den Hoogleraar A. KLUIT, *Over de onechtheid van dien vrijheidsbrief*, te vinden in zijn werk: *Historie der Hollandsche staatsregering*, deel V, p. 42—59 (34).

Wij willen liever ten slotte melden, welke gunsten Koning WILLEM *de tweede* bovendien aan de Friezen bewees (35).

WILLEM *de tweede* verleende aan de Friezen het vrije gebruik van een bad (36), binnen *Aken*, alsmede van eene herberg, waar zij vertoeven konden, en eene bijzondere plaats, van waar zij de tentoonstelling der beroemde Aken-sche reliquiën (37) konden aanschouwen.

Na het ontvangen dezer belooningen, gingen de meeste Friezen naar huis; echter niet allen: want een klein gedeelte bleef bij WILLEM *den tweeden*, en trok met andere krijgsbenden in *Duitschland* op, om Koning KOENRAAD te

(34) Zie ook Jr. Mr. M. DE HAAN HETTEMA, in de *Friesche volksalmanak*, 1847, p. 161-169.

(35) *Tegenw. staat v. Friesl.*, I, p. 406. U. EMMIUS, I. I., p. 149, f°. MEERMAN, I. I., I, p. 298. BENINGA, I. I., p. 116. Zij zouden hiervan nog langen tijd gebruik hebben gemaakt. » *Quae etiam nunc (1616) servat posteritas,*” zegt U. EMMIUS. Wij zeggen, bij onderviuding, met WIARDA, *Ostfr. Geschichte*, I, S. 211, dat de Friezen nu even goed betalen moeten als alle anderen*.

(36) » Keyser WILHELMUS hat hēmen (den Friesen), hwanneer » hya toe *Aken* commet, jown toe halden *Con. CAR(OLVS) bath*, » en een scheen green hof iefte plaets, dien hya in den tyt, als » men toe *Aken* dat helghdom tonet, fry en ayn holda schillet.” Over dit Keyzers bad, zie men EDWARD BROWN, *Reysen. Amsterdam* 1682, derde boek, p. 108, en de curieuse plaat aldaar.

(37) Over deze reliquiën en de tentoonstelling, zie men BROWN, I. I., eerste boek, p. 44, derde boek, p. 102-107, en de platen van JAN LUYKEN, aldaar.

* Toevallig mij, in Juli 1846, te *Aken*, op den eersten dag der om de zeven jaren plaats hebbende tentoonstelling der reliquiën, bevindende, heb ik dan ook het oude voorregt maar niet gereclameerd.

bestrijden. Het gelukte hun, des Konings leger te verstrooijen (38), waarop zij terug keerden, en *WILLEM den tweeden* in de belegering van *Keizersweert*, bij *Dusseldorp*, behulpzaam waren, hetwelk zich in December 1248 overgaf (39).

Het was ons doel, Mijne Heeren! U heden avond aan te toonen, hoe bij de belegering van *Aken*, in 1248, de Friezen die zelfde dapperheid, de hoofddeugd der middel-eeuwen, ten toon spreidden, die zij *honderd* jaren geleden voor *Lissabon*, *zestig* jaren vroeger voor *Ptolemais* (*St. Jean d'Acre*), en voor *dertig* jaren bij *Damiate*, hadden ten toon gespreid, maar bovenal, hoe zij met die dapperheid zoodanig *beleid* en *vindingrijkheid van geest* paarden, dat een ooggetuige, ter hunner eere, naar *waarheid* kon boeken: » *Boven alle volken, bij het beleg van Aken tegenwoordig, behaalden de Friezen eenen buitengewonen roem* (40).”



(38) MEERMAN, I, p. 306.

(39) MEERMAN, I, p. 316.

(40) MENDO, I. I., p. 148. » Prae omnibus aliis nationibus » specialem consecuti sunt gloriam.”